

“Honey where’s the money gone”

Een recept voor een fotoboek?

Eiland 7 gaat over hoe wij in Nederland nieuwe woonwijken bedenken en uitvoeren.

“Wat is het recept voor een nieuwbouwwijk?”, was de vraag die ik mijzelf stelde.

Grondpolitiek – de manier waarop land wordt gekocht en door wie, want daar gaat het vooral over bij het bouwen van een wijk - is taaie kost. Er zijn een aantal gortdroge studies over verschenen. Zou ik dit proces, dat zo bepalend is voor het aanzien van Nederland, niet kunnen tonen op een wat toegankelijker manier? Ook was ik geïnteresseerd of de ambities - hoogwaardige architectuur in een hoogwaardige omgeving - die vaak uitgesproken worden en potentiële kopers voorgeschoteld krijgen, waargemaakt worden. Of is de enige informatie in de verkoopbrochure die houvast biedt dat je aan de inhoud géén rechten kunt ontlenen?

Eiland 7 is een onderdeel van de Vinex-wijk Floriande in Hoofddorp in de gemeente Haarlemmermeer. Tijdens het maken van dit boek was ik niet alleen beschouwer maar ook

deelnemer: mijn vriendin en onze kinderen wonen zelf in de wijk. Het eigen huis was vertrekpunt voor deze vertelling. Vanaf dag één stond voor mij vast dat het resultaat van mijn project de vorm van een boek zou krijgen. Het onderwerp is een fotografische uitdaging: het is weinig visueel, politiek van karakter, maar niet erg meeslepend (het speelt zich af in kalm suburbia) en vaak gebruikt als voorbeeld van mainstream Nederland. Zou ik hier dan toch een boeiend boek over kunnen maken?

De afgelopen jaren loop ik geregeld aan tegen de beperkingen van het medium fotografie. Fotografie is een rijk en buigzaam medium: het kan signaleren, agenderen, ontroeren, afschrikken, maar zonder een koppeling met een andere discipline, komt analyse niet van de grond; althans ik ken daar geen voorbeelden van. Daarom besloot ik wat niet getoond kan worden te beschrijven – en omgekeerd – waardoor een scherpe scheiding ontstond tussen de twee disciplines. Het ontstaan van de nieuwbouwwijk beschreef ik en de wijk toonde ik als resultaat van een complex proces.

Ik heb onze wijk intensief gefotografeerd waardoor ik van anonieme bewoner veranderde in een buurman met een camera. Ik maakte lijstjes met te fotograferen onderwerpen: de ligging van de wijk in haar omgeving, de wijk zelf, hoe de bewoners de aangekochte huizen en tuinen inrichtten. Ik koos gebeurtenissen die enigszins opvallend zijn in de dagelijkse stroom van activiteiten in de wijk: de straat bbq, schaatsen op de bevroren sloot, zwemmen in diezelfde sloot op een snikhete dag. Mondjesmaat fotografeerde ik de bewoners zelf, want die wilde ik vooral aan het woord laten in de tekst. Ook kwamen mijn huisgenoten voorbij: mijn eigen kroost, de kinderen van mijn partner en mijn partner zelf. In mijn beleving was dat nodig omdat ook in de fotografie – in de tekst is het erg aanwezig – het persoonlijke element te zien moest zijn.

De begeleidende tekst van 17.000 woorden speelt een belangrijke rol bij de interpretatie van de getoonde fotografie. Wie anders dan ik zelf had het in deze vorm kunnen schrijven, waar zowel het zakelijke als het persoonlijke gemengd worden? En ik wil óók die rol spelen bij het interpreteren van mijn fotografie. Eigenlijk probeer ik het interpreterenproces van de beschouwer te sturen.

Het uitgangspunt voor de tekst was de koopakte van ons huis. Het huis dat we kochten stond op een postzegel grond dat ons bijna vijfhonderd euro per vierkante meter had gekost. De boer die zijn land aan de gemeente had verkocht kreeg daar achttien euro voor. Wat was er met dat verschil gebeurd? Ook het eindresultaat viel tegen. Beloftes waren niet of half waargemaakt. Ik was nieuwsgierig hoe dat kwam en vermoedde dat alles met die geldstroom te maken had. Mijn zoektocht naar de antwoorden op deze vragen was een vorm van onderzoeksjournalistiek vermengd met autobiografische elementen. ‘I don’t care where the love went but honey where’s the money gone?’, zingt Solomon Burke. Als motto had het boek deze geweldige tekst mee kunnen krijgen, bedacht ik me later.

Theo Baart

Samenstelling en vormgeving

In het boek is de verhouding van mijn negatieven (6x7cm) ook de verhouding van de pagina's. Staande foto's moesten pagina aflopend gepresenteerd worden, liggende foto's over twee pagina's met een marge. Met collega's nam ik herhaaldelijk de selectie en de volgorde van de beelden door: ideeën moeten immers getoetst worden. Zo werd de keuze en de volgorde van de foto's bepaald. Daar viel voor de vormgever weinig eer aan te behalen. Ik had al een duidelijk idee over de vorm van het boek en dat had gevolgen voor de keuze van de vormgever. Ik zocht

voor dit boek een ontwerper met affiniteit met het onderwerp en één die het een uitdaging vond om tekst en beeld als gelijkwaardige onderdelen te presenteren. Mijn keus viel op Joost Grootens. Hij kwam met de suggestie om de tekst op dun papier en op een wat kleiner formaat, en de foto's op opdikkend papier te drukken. Midden in de katernen van zestien pagina's fotografie, plaatste hij de tekstkaternen van acht pagina's. Daardoor ontstonden twee boeken in één en ontstond er een evenwicht tussen de tekst en beeld.

Uitgeven

Vijftien jaar geleden hebben Cary Markerink en ik de stichting Ideas on Paper opgericht om onze eigen boeken te kunnen uitgeven. Een stichting geeft meer mogelijkheden om fondsen te werven. Een ander voordeel is dat de regie van de uitgave bij de maker ligt. Het betekent natuurlijk ook dat veel werkzaamheden, vaak niet gehonoreerd, op de schouder van de maker terecht komen. In de tijd dat ik bezig was met de inhoud van het boek was ik ook fondsen aan het werven.

NAi Uitgevers in Rotterdam nam het boek op in hun fonds. Deze uitgeverij richt zich voornamelijk op architectuur en ruimtelijke ordening. Dat publiek wil ik graag bereiken. De uiteindelijke begroting voor het project bedroeg € 85.200 waarvan € 24.159 uit de verkoop van het boek kwam. De rest werd gedekt door subsidies, verkoop van foto's en een bijdrage van Ideas on Paper. Aan de gemeente Haarlemmermeer verkocht ik twintig foto's. Ik wou geen subsidie bij de gemeente aanvragen, omdat ik niet zeker wist of dat niet zou leiden tot inmenging in mijn kritische verhaal. Dat bleek een goede inschatting.

Ontvangst

Het boek is nu precies twee jaar geleden verschenen. Het werd gepresenteerd in de voormalige raadszaal van het Oude Raadhuis in het centrum van Hoofddorp. De zaal was vol met mensen uit de wereld van de architectuur, stedenbouw en bestuur. Er was na mijn verhaal een forumdiscussie met vertegenwoordigers uit die wereld. De vraag was of mijn analyse deugde, namelijk dat zowel projectontwikkelaar als gemeente vooral zorgen voor hun eigen winstmarge ten koste van de huidige en toekomstige bewoners. En, dat de opbrengst van de grond nodig is om de gemeentebegroting sluitend te krijgen. Interessant was de constatering dat een meerderheid van de betrokkenen toch vooral door wilde gaan met deze constructie van grond- en vastgoedontwikkeling. Iedereen pikt een graantje mee. Zelfs de architect wiens ontwerp meedogenloos werd uitgekleeft. Alleen de aanwezige kopers uit de nieuwbouwwijk bleven ontevreden achter. Gek genoeg vormen zij geen enkele machtsfactor in de inrichting van Nederland. Later bleek dat een deel van de aankoop van mijn foto's door de gemeente Haarlemmermeer ook betaald werd uit de pot met grondopbrengsten: zelfs ik bleek te vreten uit die ruif. Als ik dat had geweten had ik het vermeld in het colofon.

Twee dagen na het verschijnen van Eiland 7 was er een twaalf pagina tellende publicatie in M, het maandblad van NRC, waar de nadruk geheel op mijn tekst lag en de fotografie gedegradeerd was tot illustratie. Met een voorpublicatie in M bereik je 300.000 potentiële lezers. Zo'n uitgebreide voorpublicatie heeft als nadeel dat veel mensen zeggen dat ze je boek gelezen hebben, wat bij doorvragen het artikel blijkt te zijn. Het boek lijkt zo overbodig te zijn geworden.

Ik had met verschillende gemeenteambtenaren gesproken om te achterhalen waar het verschil tussen de aankoopssom van onze grond en de verkoopsom in was gaan zitten. Op

een dag kreeg ik mail van iemand bij grondzaken die dat voor mij tot achter de komma had uitgerekend. Alle teksten had ik van te voren laten lezen ter goedkeuring en correctie. De maandag na het verschijnen van M kreeg ik een brievende voorlichter van de gemeente Haarlemmermeer aan de telefoon. Ik had geheime informatie over grondtransacties openbaar gemaakt. Ik had met ambtenaren gesproken zonder de daarvoor geldende protocollen in acht te hebben genomen. En onder de dekmantel van het maken van een fotoboek had ik een verhaal geschreven voor de NRC. Ik moest niet denken dat de nota die ik uit had staan voor de aankoop van mijn foto's bij de gemeente ooit betaald zou worden. Tsja. Mijn conclusie: blijkbaar mogen wij huizenkopers en andere burgers niet weten hoe gemeenten geld verdienen aan grondverkoop.

In de gemeente Utrecht werd de publicatie in M doorgemailed naar medewerkers met de begeleidende tekst dat dit een heldere introductie was tot de grondpolitiek in Nederland. Ik beschouwde dat als een compliment. Er waren positieve recensies in vakbladen over architectuur, stedenbouw en bestuur, die gingen uitsluitend over de tekst, de fotografie werd vermeld, maar dat was het dan.

Het boek is nauwelijks gesignaleerd als fotoboek. Misschien ben ik met dit boek te ver weggeden uit het domein van de fotografie. Het boek ligt ook in de boekhandel bij de sectie architectuur en ruimtelijke ordening. Het Stedelijk Museum heeft één van mijn foto's aangekocht voor de collectie: 'gewoon' omdat het een mooie foto is. De conservator was niet bekend met het boek. Een mooie bevestiging van mijn altijd gevoelde ambivalentie van de betekenis van een foto: niet het beeld maar de context van presentatie geeft betekenis. Verder is het boek voornamelijk genegeerd in fotoland. De taaie kost (grondpolitiek), en het doodnormale (de nieuwbouwwijk) houdt het enthousiasme in toom, vrees ik.

Hoewel het mijn ervaring is dat de combinatie tentoonstelling en boek publiciteit genereert heb ik er toch niet voor gekozen. Het zou teveel de nadruk leggen op de fotografie. De context zou ontbreken. Toch hebben we even gespeeld met de gedachte om bij het verschijnen van het boek de foto's op te hangen in ons huis; ons huis als tentoonstellingsplek. En hoewel ik het nog steeds een mooi idee vind, zagen wij en onze vier pubers op tegen de gevolgen van zo'n actie.

Eerlijk gezegd vind ik het mijn beste boek tot nu toe. Niet eerder is het me gelukt om zo'n goede balans te vinden tussen tekst, beeld en vormgeving. Het boek is goed ontvangen. Dat de fotowereld er niet warm voor loopt, neem ik op de koop toe.

Theo Baart 15 mei 2010

